

Margócsy István

„NAPVILÁGI MŰVÉSZET”

*Ilona Keserü Ilona: Művek 1959–1982 Works
Tandori Dezső két esszéjével*

*A művész kiadása, 2002. 292 oldal,
222 reprodukció, az ára nincs feltüntetve*

Keserü Ilona ebben a kötetben a kezdetektől 1982-ig gyűjtötte össze munkáit. Egy korábbi könyv, a *PILLANTÁS AZ IDŐBE* tartalmazza a '82 és '99 közötti periódus anyagát. Mivel a kötetet a művész maga szerkesztette és adta ki, ezért a kétszáznál több reprodukció színhelyességében különös bizodalomunk lehet. Én álltam már a firenzei Brancacci-kápolnában, kezembem a nagynevű Rizzoli kiadó Masaccio-albumával, és láttam, hogy egyetlen szín sincs a helyén. De aztán megszereztem a Fabbri–Skira Masaccioját, és megint eltöltött a bizakodás, hogy léteznek jó színes reprodukciók. Az eszményi helyzet azonban nyilván az, ha a festő maga ellenőriz minden egyes képe másolatát.

S nemcsak ellenőrzi, hanem maga mutatja is be életművét. Maga válaszítja ki a hozzá való szöveget; nem művészettörténészt vagy kritikusét, hanem a nagy költő, Tandori Dezső két megközelítési kísérletét 1980-ból. Én ezeket szeretném most szemügyre venni és segítségükkel jutni közelebb Keserü művéhez.

Tandori – mint maga is hangsúlyozza – korántsem szakszerű elemző. Ám tanulságos módon – amelyről nem gondolom, hogy általánosítani lehet – éppen a hiány mutatkozik erénynek, mert Tandori minden igyekezetével a *megnevezést* próbálja elkerülni: azt is, hogy egy irányzat hagyományában értelmezze Keserü piktúráját és azt is, hogy lefordítsa a festő világlátását. Persze a művelt költő szövegekben is ott keringenek mindazok a nevezetek, amelyek a hetvenes évek művészetében, s amelyek érintkeznek Keserü művészetével: gesztusfestészet, akciófestészet, talált tárgy, absztrakt expresszionizmus, stilizált újtárgyiaság, minimal art, fluxus, ornamentika, urbanizált népművészet, pop-art és így tovább. Ám mindezek a fogalmak csak a megkülönböztetést, nem az azonosítást szolgálhatják. És ugyanígy a művek gondolati, fogalmi, „irodalmi” lefordítása is lehetetlennek bizonyul. „Nem tudom, mit értek Keserü Ilona művein” –

mondja a költő. Ez nem az érthetelenség, a gondolatlanság problémája. „*Gondolati ez a festészet és grafikai művészet annyiban, hogy a kész eredmény semmiféle kiegészítő gondolatnak nem ad teret.*” Ebből következik Keserü munkáinak rendkívüli intenzitása, amit Tandori úgy fejez ki, hogy „*nincs semmiféle »átderengetés«.*” Máshol meg úgy, hogy „*történik valami ezen a képen, s nem álomként, de nem vagyunk megmondhatói, mi. Nem is akarunk irodalmias elemzésekbe bocsátkozni.*” Valamifajta misztikus háttersugárzás, szürreális álomjáték, másik világ, látomásjelleg, miből mások jelentős művészetet hozhatnak létre, itt nincs jelen, a művek terének, tárgyainak – akár azonosíthatók, akár nem – vaskos realitása van. „*Ezeket a rajzokat és táblaképeket, formált téralakzatokat az van, ami van, de az aztán nagyon.*”

„*Önmagában nem értékhátró ez – folytatja Tandori –; értéksökkentő volna viszont, ha bármit is engedne a felismerhető »én« megmutatásából.*” Arra lyukad ki tehát, hogy a művek rejtélyes belső feszültségének, a motívumok soha nem önkorlátozó, inkább kiterjeszkedő és mégis rendkívüli egységének (amit az írottak óta eltelt két évtized is fényesen igazolt és gazdagított) a centruma a személyiségben van. Erre azonban csak a látványból következtethetünk vissza. Tandori tehát arra összpontosít, hogy szavakat találjon felidézésükre, ne pedig fogalmi hálót bocsásson le rájuk. S meg is találja ezeket a szavakat: „*bensőséges monumentalitás*”, „*tomboló egység*”, „*napvilági művészet*”.

Ugyanakkor – mint ahogy több kép címe is jelzi – a képek üzenetek, és ezért jól kell tenni a kérdést, hogy mit üzennek. Tandori aszketikus képértelmezésének szellemében – amely oly szoros összefüggésben áll költészetével – itt is azt mondja: „*Az üzenet foghatatlan – így fogható fel valóságnak*”, és hozzáteszi: „*Ám ez is csak az egyik értelmezés a sok közül, s a konkrét »sztorit«, bizonyítva a festőét, el is kerüli alkalmasint.*” Mindazonáltal ő sem kerülheti el, hogy meg ne pendítsen egy irodalmias hűrt, az ÜZENET című kép üzenetéről állítván, hogy az „*talán olyasmi, amit Kafka éhezőművésze közöl velünk: végső soron nem ízllett egyetlen földi étel sem*”. Tudni való: Tandori nemcsak magyarította Kafka e novelláját, hanem A MENNYEZET ÉS A PADLÓ egy csodás szonettjében is fölidézte. Vélhető tehát, hogy – mint oly gyakran előfordul – a költő a maga, ezúttal Kafka nyelvében megszólaló világgép-

hez hasonítja a festőét. Ebben és talán egyedül ebben nincs igaza: Keserü Ilona fényes, színes, érzéki kutató festészete, amely magába foglalja a játékot és az örömet is, távol áll minden életidegenségtől. De ezt fejezi ki Tandori remek jelzője is: a *náprvilági*.

Radnóti Sándor

ELHISZEM, NOHA NEM IGAZ

Normann Lebrecht: A komolyzene anekdotakincse Válogatta és fordította Szilágyi Mihály Európa, 2002. 357 oldal, 2300 Ft

Egyszer Liszt Ferenc, időskorában, nyakába felcsapott reverendával ült zongoraszékén a Zeneakadémia egyik tantermében. Fiatal lány térdelt előtte, és erősen dolgozott a zeneszerzőn, ennek ellenére Liszt el-elbóbiskolt a hölgy munkája közben. Egyszer csak a lányka föl-emelte fürtös fejét, és így szólt csengő hangon: „Tessék felébredni, Maestro! Mindjárt élvezni tetszik!” Ez egy *Anecdote*.

Egyszer Gruberné Sándor Emma – 1910-től Kodály felesége –, aki maga is képzett muzikus volt, magához rendelte a Zeneakadémia három fiatal csillagát, Bartókot, Dohnányit és Kodályt. Mindhárman zongoráztak valamit, aztán Emma asszony ekként fogott bele értékelésbe: „Béla, maga ragyogó pianista, de úgy érzem, elsősorban a zeneszerzésben fogja kitüntetni magát. Ernő, maga még kiválóbb zongorista, mint Béla, és úgy vélem, magának inkább valóban ehhez, semmint a zeneszerzéshez van igazi tehetsége. Zoltán... Nos, Zoltán, magával még elmélyültebben meg kell ismerkednem.” Szólt, fölállt, és maga után vont a harmadik jelöltet. Ez is egy *Anecdote*.

Egyszer odalépett Bartók Bélához egy távoli ismerőse, és gratulált a zeneszerző nemrég kötött házasságához. Mire Bartók hűvösen csak ennyit mondott: „Tisztelt uram, magának semmi köze a nemi életemhez.” Ez megint egy *Anecdote*.

„Amikor Joseph Haydn 1791-ben Londonba érkezett, úgy lenyűgözte a város mérete és pezsgő élete, hogy négy jegyzetfüzetet írt tele élményeivel. Gondos ember lévén, az *Anecdote* szóval jelölte meg azo-

kat a történeteket, amelyeket asztaltársai szórakoztatására szánt a lanyha Bécsben.” Ez nem egy *Anecdote*, hanem Normann Lebrecht A KOMOLYZENE ANEKDOTAKINCSE című kötetének első mondata. Ez a szerző harmadik magyar nyelvű könyve, a *Daily Telegraph* zenei szakírója amolyan háziszzerzőnk lett. Korábban megjelent könyvei (MŰVÉSZEK ÉS MENEDZSEREK, MAESTRO!) olyan komoly témákat tárgyaltak, mint a karmester szerepe a klasszikus zene életében, vagy hogy miként tette (részben) tönkre e műfajt a pénz. Szerzőz témák voltak, szellemes, oldott, csevegős előadásban. Lebrecht olykor felületes szerző, de ez amolyan Szerb Antal-i nemes fölszínesség, mely sok olvasót vonz, és voltaképpen senkinek sem árt. Igazságai sokszor csupán féligazságok, a szerző inkább tárcaíró, semmint komoly tudós. Új kötete már vállaltan szórakoztató jellegű, zenei anekdotákat sorol időrendben egymás mellé. Kissé pedáns e besorolás, és némiképp ellentmond a kötet jellegének. Noha a legkevésbé sem akar az lenni, ebben a szerkezetben lexikonszerű munka. De annak nem elég alapos, inkább bohókás. Az egyes zenészekről szóló anekdoták előtt aprócska életrajzok, summázó jellegű jellemzések állnak. Ravelről például mindössze ennyi: „A *repetitív BOLERO-val* széles körű hírnévre tett szert, de Ravel sohasem gazdagodott meg zenéjéből.” Pedig azt hittük, meggazdagodott. Talán viccnek szánta a szerző, de annak inkább rossz. Olykor azt gyanítjuk, a magyar szerkesztő is beledolgozott a szövegbe. Például a Leoncavallo-szösszenetbe: „A *BAJAZZÓK című opera szerzője, amelyet leggyakrabban Pietro Mascagni PARASZTBECSÜLET című dalművével együtt tűznek műsorra (ez a Par-Baj, ahogy a bennfentesek emlegetik).*” Nos, emlékszem, boldogult gyermekkoromban valóban így becéztük e két művet a magyar dalszínházban, de ez angolul valahogy nem megvalósítható.

Ha már itt tartunk, meg kell említeni, hogy fordításról lévén szó, kissé problematikus a helyzet. Ugyanis maga Lebrecht nyilvánvalóan fordította az általa közreadott nem angol szövegeket, utal is erre az előszóban, mondván, bizonyos anekdotákat azért hagyott ki, „mert lefordíthatatlan szójátéokra épülnek”. De mivel a magyar kötet is fordítás, olykor kettős fordítással állunk szemben, ami fura dolog, mindamellett mégsem kerülünk a Gangesz partjára, mint Ady verse Karinthyt hallhatatlan